

Inleiding

In dit themanummer van *Justitiële verkenningen* staat het onderwerp 'trauma-geïnformeerd' werken in de strafrechtspleging centraal. Kenmerkend voor deze manier van werken is dat professionals rekening houden met de mogelijkheid dat de mensen aan wie zij diensten verlenen traumatische ervaringen in hun leven hebben meegemaakt, bijvoorbeeld door te letten op gedragingen die duiden op een posttraumatische stressstoornis (PTSS) en hun bejegening daarop af te stemmen (Substance Abuse and Mental Health Services Administration 2014). Met name in de Angelsaksische landen heeft deze manier van werken de afgelopen jaren een grote vlucht genomen, waaronder binnen de strafrechtspleging (zie bijv. McLachlan 2024).

Ook in Nederland wordt in steeds meer sectoren trauma-geïnformeerd gewerkt. Onderzoek naar de prevalentie van psychotrauma geeft daar ook aanleiding toe: naar schatting heeft ongeveer 80% van alle Nederlanders in zijn of haar leven een potentieel traumatische gebeurtenis meegemaakt (De Vries & Olff 2009). Zo'n gebeurtenis kan desastreuze gevolgen hebben voor de verdere levensloop, zeker als deze in de jeugd plaatsvindt, wanneer de emotionele en cognitieve ontwikkeling nog niet voltooid zijn. Zo weten we uit onderzoek dat slachtofferschap van geweld de kans op slechtere schoolprestaties verhoogt en blijvende gevolgen voor de kansen op de arbeidsmarkt kan hebben (Macmillan 2001). De gedachte hierachter is dat traumatische gebeurtenissen kunnen leiden tot negatieve gedachtepatronen, zoals weinig vertrouwen hebben in zichzelf en anderen en de wereld om zich heen als onveilig beschouwen. Zulke gedachtepatronen gaan vaak gepaard met psychische klachten en stoornissen en kunnen op termijn tot hevige ontregelingen in sociaal functioneren veroorzaken (vgl. Janoff-Bulman 1992). Tijdig aandacht hebben voor trauma kan dit soort gevolgen voorkomen.

Anders dan in Angelsaksische landen heeft trauma-geïnformeerd werken nog geen voet aan de grond gekregen in de Nederlandse strafrechtshet. Dit is opmerkelijk, omdat het strafrecht vaak te maken heeft met mensen die nog dagelijks de gevolgen ervaren van traumatische gebeurtenissen waarvan zij het slachtoffer zijn geworden. Hierbij gaat het in de eerste plaats om de slachtoffers en nabestaanden van de strafbare feiten die voorwerp van strafrechtelijk onderzoek zijn. Uit onderzoek weten we dat velen van hen kampen met een PTSS of een

andere aandoening die interfereert met hun dagelijks functioneren. Een recente overzichtsstudie heeft bijvoorbeeld uitgerekend dat de prevalentie van PTSS onder vrouwelijke slachtoffers van seksueel geweld een maand na het geweld maar liefst 75% bedraagt. Een jaar na het geweld is het percentage PTSS'ers aanzienlijk gedaald, maar bedraagt het nog altijd meer dan 40% (Dworkin e.a. 2023). Maar zoals we weten uit criminologisch onderzoek zijn slachtoffer- en daderschap geen elkaar uitsluitende categorieën; veel slachtoffers zijn ook dader en veel daders zijn ook slachtoffer (zie bijv. Berg & Schreck 2022). Voor het strafrecht is het daarom belangrijk om niet alleen aandacht te hebben voor mogelijke traumatisering bij slachtoffers en nabestaanden, maar ook alert te zijn op traumatisering onder verdachten en veroordeelden. Dit blijkt ook uit onderzoek naar traumatisering onder daders; hieruit is onder andere bekend dat veel delinquenten in hun jeugd traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt (zie bijv. Zelechowski 2016). Wanneer zulke gebeurtenissen niet of niet adequaat worden verwerkt, bijvoorbeeld door het uitblijven van effectieve behandeling, kunnen zij leiden tot een verstoorde persoonlijkheidsontwikkeling en jongeren vatbaar maken voor crimineel gedrag (zie bijv. Moreira e.a. 2022). Volgens de Amerikaanse criminoloog Lonnie Athens vormen onverwerkte trauma's zelfs een betere of preciezere verklaring voor delinquent gedrag dan de verklaringen die conventionele criminologische theorieën hiervoor bieden. Op basis van tientallen interviews met gedetineerden concludeerde Athens dat criminelen in hun jonge jaren vaak chronisch zijn blootgesteld aan traumatische gebeurtenissen. Hierdoor doorlopen zij een proces van 'violentization', waarbij zij van slachtoffer en/of getuige van geweld en daaruit voortvloeiende traumatisering langzaam gevoelloos worden voor het leed dat hierdoor wordt veroorzaakt, en tegelijkertijd leren dat zij door geweldpleging macht en controle over anderen kunnen verkrijgen zonder geremd te worden door empathische gevoelens. Via dit proces kunnen normale en geweldloze jongeren veranderen in psychopaten (Athens 1992). Voorts kan ook het plegen van strafbare feiten tot traumatisering leiden (zie bijv. Badenes-Ribera e.a. 2021). Ten slotte kunnen daders ook door de aan hen opgelegde straf getraumatiseerd raken. We weten bijvoorbeeld dat veel gedetineerden getraumatiseerd raken door gebeurtenissen die zij tijdens het uitzitten van hun gevangenisstraf meemaken (zie bijv. Piper & Berle 2019). Daarnaast ervaren sommigen van hen ook de detentie zelf als een traumatische

gebeurtenis (Norton 2023). In beide gevallen kan traumatisering in de weg staan aan een succesvolle re-integratie in de samenleving (vgl. Gueta e.a. 2022).

In dit themanummer gaan we dieper in op de relevantie die traumatisering onder slachtoffers en nabestaanden en onder verdachten en daders heeft voor de Nederlandse strafrechtspleging. *Maarten Kunst* legt in zijn bijdrage nader uit wat trauma-geïnformeerd werken precies is en waarom het nodig is dat de organisaties die deel uitmaken van de strafrechtsketen deze manier van werken adopteren. Aan de hand van eerder onderzoek en bestaande praktijken laat hij zien hoe deze benadering kan bijdragen aan verbeteringen in de (Nederlandse) strafrechtspraktijk.

Vervolgens gaan we dieper in op de specifieke impact van trauma en traumatisering binnen het strafrechtstelsel, en overwegen we tegelijkertijd alternatieve benaderingen. *Tine Molendijk en Marjan Helmich* onderzoeken de morele aspecten van detentie voor daders. Zij vragen zich af: wat gebeurt er met het morele kompas van een dader in detentie, en met welke implicaties? Door de lens van 'morele verwonding' analyseren zij hoe traumagerelateerde emoties bij daders, zoals schuld en schaamte, juist een cruciale rol kunnen spelen in herstel. Zij stellen dat de huidige strafrechtelijke benadering vaak onvoldoende ruimte biedt voor het verwerken van deze emoties, wat kan leiden tot verdere schade en verminderde mogelijkheden tot rehabilitatie. Zij illustreren dit aan de hand van vrouwen die veroordeeld zijn voor infanticide en in een penitentiair psychiatrisch centrum verblijven.

Waar de vorige bijdrage de dader centraal stelt, richt het artikel van *Pauline Aarten, Iva Bicanic, Marijke Brouwer en Carlo Contino* zich op slachtoffers, specifiek slachtoffers van seksueel geweld. Zij benadrukken hoe het strafrechtstelsel met zijn nadruk op bewijsvoering en juridische procedures secundaire victimisatie en hertraumatisering in de hand kan werken. Dit kan de bereidheid van slachtoffers om aangifte te doen en deel te nemen aan het juridische proces ernstig ondermijnen. De auteurs bepleiten daarom een trauma-geïnformeerde aanpak, die niet alleen het welzijn van slachtoffers beschermt, maar ook de effectiviteit van strafvervolgning en maatschappelijke normstelling versterkt.

Naast slachtoffers van seksueel geweld zijn ook slachtoffers van huiselijk geweld vaak extra kwetsbaar binnen het strafrechtstelsel. *Ariane*

Hendriks en Marscha Mansvelt laten in hun bijdrage zien hoe het strafrechtelijke en familierechtelijke systeem regelmatig tekortschiet in de aanpak van huiselijk geweld. Aan de hand van een casus laten zij zien hoe secundaire victimisatie kan ontstaan door een gebrek aan erkenning van het trauma van huiselijk-geweldslachtoffers en hun kinderen. Zij pleiten voor een integrale, trauma-geïnformeerde benadering in zowel het strafrecht als het familierecht, zodat slachtoffers beter worden beschermd en hun herstel centraal komt te staan.

Janne van Doorn en Joyce Schot bespreken tot slot hoe traumagerelateerde emoties van slachtoffers, verdachten en professionals invloed kunnen hebben op juridische oordeels- en besluitvorming. Een discussie over de wenselijkheid hiervan is van belang, omdat er binnen het strafrechtssysteem nog steeds veel stereotiepe opvattingen bestaan over gepaste en oprechte emoties. Bovendien is er vaak weinig aandacht voor emotieregulatie en emotionele intelligentie bij juridische professionals, terwijl deze vaardigheden juist kunnen bijdragen aan een beter begrip van de eigen emoties, de emoties van anderen en een meer doordachte, trauma-geïnformeerde besluitvorming. Zowel juridische professionals, slachtoffers als verdachten zijn gebaat bij een rechtssysteem dat rekening houdt met emoties.

Deze reeks bijdragen laat zien dat trauma-geïnformeerde strafrechtspiegeling niet enkel een idealistisch streven is, maar een noodzakelijke ontwikkeling om de legitimiteit en effectiviteit van het strafrecht te verbeteren. Door de rol van trauma zowel te erkennen als er actief rekening mee te houden in beleid en praktijk, kunnen we bouwen aan een strafrechtssysteem dat niet alleen straft, maar ook herstelt.

Maarten Kunst
Tine Molendijk
Janne van Doorn *

* Prof. dr. mr. M.J.J. Kunst is hoogleraar criminologie aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Dr. T. Molendijk is antropoloog en universitair hoofddocent aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie en verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Dr. J. van Doorn is universitair docent aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

Literatuur

Athens 1992

L.A. Athens, *The creation of dangerous violent criminals*, Urbana/Chicago: University of Illinois Press 1992.

Badenes-Ribera e.a. 2021

L. Badenes-Ribera, C. Molla-Esparza, C. Longobardi, J. Sánchez-Meca e.a., 'Homicide as a source of posttraumatic stress? A meta-analysis of the prevalence of posttraumatic stress disorder after committing homicide', *Journal of Traumatic Stress* (34) 2021, afl. 2, p. 345-356.

Berg & Schreck 2022

M.T. Berg & C.J. Schreck, 'The meaning of the victim-offender overlap for criminological theory and crime prevention policy', *Annual Review of Criminology* (5) 2022, afl. 1, p. 277-297.

Dworkin e.a. 2023

E.R. Dworkin, A.E. Jaffe, M. Bedard-Gilligan & S. Fitzpatrick, 'PTSD in the year following sexual assault: A meta-analysis of prospective studies', *Trauma, Violence, & Abuse* (24) 2023, afl. 2, p. 497-514.

Gueta e.a. 2022

K. Gueta, G. Chen & N. Ronel, 'Trauma-oriented recovery framework with offenders: A necessary missing link in offenders' rehabilitation', *Aggression and Violent Behavior* (63) 2022.

Janoff-Bulman 1992

R. Janoff-Bulman, *Shattered assumptions. Towards a new psychology of trauma*, New York: Macmillan/The Free Press 1992.

Macmillan 2001

R. Macmillan, 'Violence and the life course: The consequences of victimization for personal and social development', *Annual Review of Sociology* (27) 2001, afl. 1, p. 1-22.

McLachlan 2024

K.J. McLachlan, *Trauma-informed criminal justice: Towards a more compassionate criminal justice system*, Cham, Zwitserland: Palgrave Macmillan 2024.

Moreira e.a. 2022

D. Moreira, D.S. Moreira, F. Barbosa, V. Sousa-Gomes e.a., 'Childhood traumatic experiences and psychopathy: A comprehensive review', *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy* (14) 2022, afl. 8, p. 1281-1287.

Norton 2023

M. Norton, *Prison as trauma: The role of oppression in predicting PTSD resulting from the pains of imprisonment* (diss. Akron, VS), 2023.

Piper & Berle 2019

A. Piper & D. Berle, 'The association between trauma experienced during incarceration and PTSD outcomes: A systematic review and meta-analysis', *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* (30) 2019, afl. 5, p. 854-875.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration 2014

Substance Abuse and Mental Health Services Administration, *SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach*, 2014, <https://library.samhsa.gov/sites/default/files/sma14-4884.pdf>.

De Vries & Olf 2009

G.J. de Vries & M. Olf, 'The lifetime prevalence of traumatic events and posttraumatic stress disorder in the Netherlands', *Journal of Traumatic Stress* (22) 2009, afl. 4, p. 259-267.

Zelechowski 2016

A.D. Zelechowski, 'Trauma, adverse experience, and offending', in: K. Heilbrun, D. DeMatteo & N.E.S. Goldstein (red.), *APA handbook of psychology and juvenile justice*, Washington, DC: American Psychological Association 2016, p. 325-342.